

LA MEMÒRIA DE LLAGOSTERA

Els arxius i altres fonts de coneixement històric

MARTA ALBÀ I ESPINET

Arxiu Municipal de Llagostera

En la seva *Crònica Universal del Principat de Catalunya*, publicada el 1609 en català i el 1831 en castellà, Jeroni Pujades (Barcelona, 1568 - Castelló d'Empúries, 1635) explica com cap l'any 178 a.C. el centurió romà Spuri Ligustino va donar nom a un poble anomenat Llagostera:

“Con Graco vino a Espanya Spurio Ligustino: y si no recelara que me juzgasen apasionado y propenso a atribuirme cosas curiosas y antiguedades afectadas, me detendria en probar que de este caballero quiza tomara el nombre el pueblo nombrado Llagostera, que en el dia se conserva con este mismo nombre en Cataluña en el territorio que se llama la selva de Gerona, capital de Baronia ...”.¹

L'any 2008, gairebé 400 anys després de la primera edició de la *Crònica*, l'Ajuntament de Llagostera publica *La torre dels Moros. El veïnat de Panedes de Llagostera entre els segles III-XIII* on descobríem l'existència d'una vil·la romana ubicada al bell mig del pla de Panedes, una explotació agrícola prou rellevant com per tenir unes petites termes o banys domèstics per al *dominus* de la vil·la i la seva família.

Si esmentem aquestes dues referències que ens remeten a l'època romana, no és per confrontar-les. El que volem és evidenciar com l'interès per conèixer el passat perdura al llarg del temps. Constantment ens interroguem sobre els nostres orígens i en aquesta interrogació constant trobem noves respostes i noves preguntes, i potser, desmentiments de teories anteriors. Aquest exercici és el que fa progressar el coneixement i satisfà una necessitat bàsica de l'home. Perquè, tant a nivell individual com col·lectiu, per entendre i ubicar-se en el món quotidià, és a dir per ordenar i configurar el seu present, l'ésser humà no pot prescindir del passat.

Les respostes moltes vegades han estat mítiques o llegendàries: ens han explicat com Llagostera arribava al mar, com el nom del nostre poble està lligat a l'existència d'un llac, com un cabdill moro escapava ferit de la torre dels Moros després d'una violenta batalla, com gràcies a l'astúcia dels llagosterencs espiant un artesà francès es va iniciar la indústria dels taps de suro o com el campanar es va construir gràcies a la contribució d'uns bandolers rics i alhora penedits, etc. Llagostera és una vila especialment rica en aquest relats: Rafael Mas i el seu deixeble Josep Calvet n'han estat uns magnífics narradors; amb ells els llagosterencs ens hem entusiasmat pel nostre passat i al mateix temps n'hem volgut saber més.² D'acord amb

els interrogants del moment, cada època formula les seves preguntes i busca noves fonts per enriquir el coneixement: restes i testimonis arqueològics, documents d'arxiu, memòries, recerques, imatges, diaris personals, premsa escrita, records, evocacions, etc., fonts on recolzar el constant exercici de memòria que ens dóna coherència com a col·lectivitat.

Aquest escrit és una aproximació a les fonts que poden furnir la història de Llagostera. Ens referirem bàsicament a les fonts documentals i farem un recorregut pels arxius que conserven documents on els llagosterencs són els protagonistes. Esmentarem aquells centres que tenen un volum de documentació prou significatiu, però cal tenir present que de referències, més o menys esparses, se'n poden trobar en molts altres arxius a part dels que anomenarem. Abans de centrar-nos en els documents d'arxiu, cal tenir present que en determinats períodes no n'hi ha i només podem comptar amb l'arqueologia, per als segles XIX i XX, en canvi, hi podrem sumar les hemeroteques i la imatge, fixa o en moviment, i encara les fonts orals. Tot plegat constitueix les fonts històriques que haurem d'explorar i és la interrelació i la contrastació de deferents tipus de fonts el que ens farà avançar en el coneixements d'un fet.

1. DE L'ARQUEOLOGIA ALS ARXIUS: EINES PER A LA PRESERVACIÓ DE LA MEMÒRIA COL·LECTIVA

La recerca arqueològica a Llagostera ve de lluny i el coneixement que avui tenim dels primers vestigis de l'activitat humana en el territori que avui forma Llagostera és remarcable³. En els darrers deu anys tres intervencions arqueològiques han facilitat informació nova. Es tracta de la torre dels Moros, can Caciques i can Palet Ferrer, tots tres són jaciments d'època històrica, dels segles III al XV, on queda patent que la informació aportada per l'arqueologia és complement indispensable de les possibles fonts escrites. En el futur noves excavacions ens haurien de permetre omplir els encara considerables buits que tenim, sobretot en relació a la Llagostera romana i medieval.

Pel que fa a la premsa com a font històrica, s'ha de considerar com un camí més per arrodonar el coneixement d'un determinat període. Tot i les limitacions que ofereix, ja que la ideologia del periòdic i de qui hi escriu, o la censura en determinades èpoques, pot ocasionar distorsions, els fets narrats tenen l'impacte i la vivor de la immediatesa. Qui no en vol saber més davant una notícia com aquesta publicada a la *La Vanguardia* el 2 juliol de 1893?

"Gerona 1, 4'50 tarde.

Esta mañana ha llamado la atención de los gerundenses, la llegada de doscientos vecinos del pueblo de Llagostera. Indagadas las causas he sabido que venían á visitar al Gobernador civil para protestar contra la reposición de una parte de los concejales de aquel Ayuntamiento, que fueron suspendidos gubernativamente.

La opinión cree que si el Gobierno no arregla las cuestiones que agitan al pueblo de Llagostera, se hará imposible que residan en aquella localidad las personas sensatas. Todos los corresponsales de la prensa de Madrid telegrafían en igual sentido, tan unánime es la impresión producida por este suceso."

AVLLA, fons Ajuntament de Llagostera. Autor: Marta Albà

Figura 1.1. Fins fa pocs anys aquest rètol, situat al carrer Migdia, indicava la seu del Casino Republicà Obrer, fundat el 1889 segons el diari gironí *La Nueva Lucha*.

Justament *La Vanguardia* ha penjat recentment a la xarxa la seva premsa història digitalitzada (<http://www.lavanguardia.es/hemeroteca>), des que va sortir al carrer l'1 de febrer de 1881. Només 17 dies després de la primera Vanguardia, el 18 de febrer es publica una notícia sobre Llagostera i la situació de les vies de comunicació de la zona:

“Se halla ya abierta al tránsito público la nueva carretera de Llagostera a Cassá de la Selva, mejora altamente beneficiosa pues con ella se acorta mucho la distancia entre la capital y San Feliu de Guíxols”.

També l'Arxiu Municipal de Girona ha penjat a la xarxa la seva excel·lent hemeroteca. Així una bona part de la premsa feta a la ciutat de Girona, que com a capital té abast supramunicipal, es pot consultar a la web (<http://www.girona.cat/sgdap/cat>) amb la possibilitat de fer cerques per text lliure, dates i capçaleres, cosa que la fa una eina molt útil. Les referències a Llagostera són, evidentment, nombroses començant per la de l'11 de juny de 1812 a la *Gazette de Gironne*,⁴ producte del domini francès a Catalunya. Les capçaleres digitalitzades són: *El 9 Esportiu* (2002 - 2008), *L'Autonomista* (1931 - 1939), *L'Autonomista. Suplement Literari* (1902 - 1935), *Diari de Girona* (1984 - 2002), *Diario de Gerona* (1808 - 1809), *Diario*

de Gerona 1889 (1889 - 1936), *Front* (1937 - 1939), *Gazette de Gironne* (1810 - 1812), *Gerona CNT* (1937 - 1937), *Lo Geronés* (1894 - 1908), *Hoja del Lunes* (1950 - 1950), *La Lucha* (1897 - 1910), *El Norte* (1870 - 1928), *La Nueva Lucha* (1887 - 1889), *El Pirineo* (1939 - 1942), *El Postillón* (1837 - 1854), *Presència* (1965 - 2008), *El Punt* (1978 - 2008), *La Rambla de Girona* (1932 - 1932), *Los Sitios de Gerona* (1943 - 1984). De *La Nueva Lucha* treiem aquesta notícia del 4 d'octubre del 1889: “*Se ha inaugurado en Llagostera un Casino Republicano Obrero*” (cf. Figura 1.1). I, el 25 de juny del 1904, es deia a *La Lucha*: “*El Centro Obrero i el Centro Republicano de Llagostera se han refundido en una sola sociedad que se llamará Fraternidad Republicana Llagosterense*”.

Des de la web de la Biblioteca Pública de Figueres ([fttp://www.bibliotecadefigueres.cat](http://www.bibliotecadefigueres.cat)) es pot accedir a publicacions periòdiques editades a la capital de l'Alt Empordà i als pobles de la comarca des de 1842. La premsa de la ciutat bressol de republicanisme federal segur que és interessant per a una vila com Llagostera amb llarga tradició republicana.

La consulta via web també l'ofereix el Ministerio de Cultura (<http://prensahistorica.mcu.es>) per a premsa de les biblioteques estatals entre elles la Biblioteca Provincial de la Casa de Cultura de Girona. Relacionats amb Llagostera, podem consultar el quinzinari local *La Selva. Defensor de los intereses morales y materiales de la villa y su comarca* (num. 1-5, juliol - setembre de 1911) i *El Heraldo de Gerona*, diari gironí que va ser adquirit pel polític llagosterenc Jaume Roure i Prats el 1903 (cf. Figures 1.2, 1.3, 1.4 i 1.5).

Estrictament locals són les publicacions periòdiques conservades a l'Arxiu Municipal de Llagostera, entre les quals destaquem: *Chantecler. Periodich de Juventut Autonomista* (1910), *La Sembra. Periódich jocos-serio de Cultura i Moralitat* (1910), *Juventut. Periódich redactat per els alumnes de l'Escola Graduada de la vila* (1922-1923), *Unión Deportiva Llagostera. Boletín Quincenal informativo* (1948-1954), *Lacustaria. Boletín de la Agrupación Filatélica y Numismática Llagosterense* (1961-1967), *Butlletí d'Informació Municipal. L'Ajuntament Informa. Informació Municipal. Ajuntament de Llagostera* (1980-2009), *Butlletí de Llagostera. Associació de veïns 23 de febrer* (1980-1989), *El Butlletí de Llagostera. Associació Cultural El Papu-tisores* (1995-2010) i els *Programes de Festa Major* (1914-2010).

2. ELS ARXIS I ELS FONS DOCUMENTALS

Els arxius conserven quilòmetres de documentació, els seus dipòsits acullen els testimonis dels actes del passat i també de les actuacions recents. Són aquests documents, produïts per garantir drets i deures, els que a partir d'un determinat moment adquireixen valor testimonial i es converteixen en matèria primera per a la història⁵.

Però el patrimoni documental és extremadament fràgil. Massa sovint cal explicar com la violència associada als episodis bèl·lics ha causat pèrdues documentals significatives, fins i tot totals i irreparables. Lamentablement encara amb més freqüència ha estat la desídia i la ignorància, el que ha fet que ens hàgim de lamentar de buits documentals considerables,

Figures 1.2, 1.3, 1.4 i 1.5. *Heraldo de Girona, La Selva, el Butlletí de la Unió Deportiva Llagostera, Butlletí de Llagostera.* Quatre capçaleres, quatre èpoques.

esmentarem i lamentarem més d'una vegada al llarg del present text les pèrdues de documentació i la dificultat que això ocasiona per a certes recerques.

Amb tot, també trobem moments on la consciència del valor probatori dels documents és ben present. En tenim un molt bon exemple el 1842,⁶ un any significatiu en la història de Llagostera, quan arrel del plet per a la defensa del Privilegi de Jaume I, el consistori necessita documentació per provar els drets de la població davant les pretensions dels propietaris rurals. Aquesta necessitat els fa localitzar i inventariar la documentació d'un armari de la sagristia de l'església parroquial que conté l'arxiu del Comú. Entre els 8 lligalls de pergamins que localitzen segurament hi devia haver el Privilegi de Jaume I i altres documents constitutius de la Universitat. Potser les còpies en paper del Privilegi i de la confirmació que en fa Roger de Montcada que han arribat fins als nostres dies són extreptes d'aquests pergamins avui perduts.

Us proposem tot seguit un recorregut pels arxius que preserven els documents dels llagostencs. Començarem pel més proper, l'Arxiu Municipal de Llagostera, del qual esmentarem amb detalls alguns dels fons que per ser rellevants o per possibilitar l'estudi d'aspectes desconeguts, ens ha semblat més interessat ressenyar. El mateix criteri seguirem pels arxius de la ciutat de Girona. Finalment esmentarem més breument altres arxius més distants, com l'Arxiu de la Corona d'Aragó ubicat a Barcelona o l'Arxiu de la Casa Ducal de Medinaceli a Toledo.

Fins fa relativament poc la recerca ha estat condicionada per la necessitat de realitzar la consulta presencialment, és a dir, l'investigador es desplaça personalment al centre arxivístic durant un temps que pot ser relativament llarg. Afortunadament avui cada dia són més els arxius que disposen de catàlegs consultables via web amb imatges digitalitzades dels documents. Les noves tecnologies permeten satisfer la demanda dels usuaris que volen obtenir la informació de manera senzilla i ràpida. La consulta remota representa un esforç considerable, tant econòmicament com d'organització i descripció, que els centres arxivístics assumeixen amb l'objectiu d'augmentar la difusió dels fons, sens dubte aquesta línia de comunicació s'haurà d'imposar.

El portal d'arxius del Ministerio de Cultura (<http://pares.mcu.es/>) ens relaciona de manera immediata documents referents a Llagostera de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, l'Arxiu General d'Índies, Arxiu Històric Nacional, la Secció Noblesa de l'Arxiu Històric Nacional, l'Arxiu General de l'Administració i el Centre documental de la Memòria Històrica. Si fins fa poc calia desplaçar-se fins a Madrid per consultar la *Causa General Instruida por el Ministerio Fiscal sobre la dominación roja en España*, avui podem descarregar-nos aquest expedient que pretenia recollir les proves "de los hechos delictivos cometidos durante la dominación roja" a partir de la informació facilitada per testimonis i per institucions. Avui la *Causa General* és un punt de partida indiscutible per a qualsevol recerca relacionada amb la República, la Guerra Civil i la posterior repressió franquista.

En aquesta mateixa línia fa un temps que treballa l'Arxiu Nacional de Catalunya (<http://cultura.gencat.cat/ArxiusEnLinia>), d'on hem obtingut la carta que el 1864 Francesc de Paula Franquesa dirigeix a Anselm Clavé per explicar-li els progressos que fa la nova coral de Llagostera, segurament es tracta de la coral del *Círculo de Amigos de la Instrucción*.⁷

Molt més proper, l'Arxiu Municipal de Girona (<http://www.girona.cat/sgdap/cat>) ha fet un esforç considerable en aquest sentit. Una cerca pel nom Llagostera dona el següent resultat: ⁸

Cartell/document gràfic	1
Document sonor	23
Fotografies	36
Pel·lícula	3
Document textual	11
Vídeo	152

Fixem-nos en el volum gens menyspreable dels documents en imatge, fixa o en moviment. Precisament aquets tipus de document té actualment un paper rellevant als webs dels arxius. En aquest sentit es pot consultar el web <http://www.inspai.cat> de la Diputació de Girona. L'Arxiu Municipal de Llagostera també s'ha proposat descriure els seus fons d'imatges, en aquests moments 3.168 registres amb més de 9.500 imatges digitalitzades, si bé encara no ofereix consulta remota.

La fotografia és un element tan habitual en la nostra vida quotidiana que costa recordar que només té 170 anys, va ser el 19 d'agost de 1839 quan es va presentar a París el mètode del daguerreotip, el primer procediment tècnic que va permetre capturar i fixar una imatge. En aquell moment s'iniciava un llarg recorregut amb tot un seguit d'avanços científics i tècnics. Però la fotografia a més de ser testimoni del progrés tècnic és una obra amb empremta d'autor i per tant amb un component estètic que per si sol pot ser objecte d'estudi. La imatge té encara un altre component, el contingut iconogràfic, amb interès documental, històric i divulgatiu, és la memòria visual dels segles XIX, XX i, sense cap mena de dubte, del segle XXI. Fixem-nos únicament en aquest valor documental en contemplar aquesta petita tria feta del fons d'imatges de l'Arxiu Municipal de Llagostera (cf. Figura 1.6 a 1.11).

2. L' ARXIU MUNICIPAL DE LLAGOSTERA

2.1. EL FONS DE L'AJUNTAMENT DE LLAGOSTERA (1716-2007)

El fons de l'Ajuntament de Llagostera és el nucli fundacional de l'Arxiu Municipal. Està format per la documentació produïda al llarg del temps per l'administració local: la Universitat en època medieval i moderna i l'Ajuntament en època recent. Malauradament són pocs els testimonis documentals que hem conservat que donin fe de l'activitat de l'antiga Universitat, documentada ja el 1304.⁹ Per conèixer aquest període caldrà recórrer a altres fons i a altres arxius, com veurem més endavant. Sembla assenyat assegurar que bona part de la documentació anterior a 1809 va quedar destruïda pel pas de les tropes napoleòniques durant la Guerra del Francès, això deduïm de l'anotació feta a una carpeta amb el següent títol:

*« Trozos del antiguo libro de resoluciones del Ayuntamiento, que quedó destrozado de resultas de la invasion de los Franceses en la guerra de la independencia. »*¹⁰

Figura 1.6

AMLLA, fons Concepció i Josefa Artigas Pol

AMLLA, fons Agustí Coll Planella

Figura 1.7

AMLLA, fons Ramis - Coris

Figura 1.8

AMLLA, col.lecció Ajuntament de Llagostera

Figura 1.9

Figura 1.10

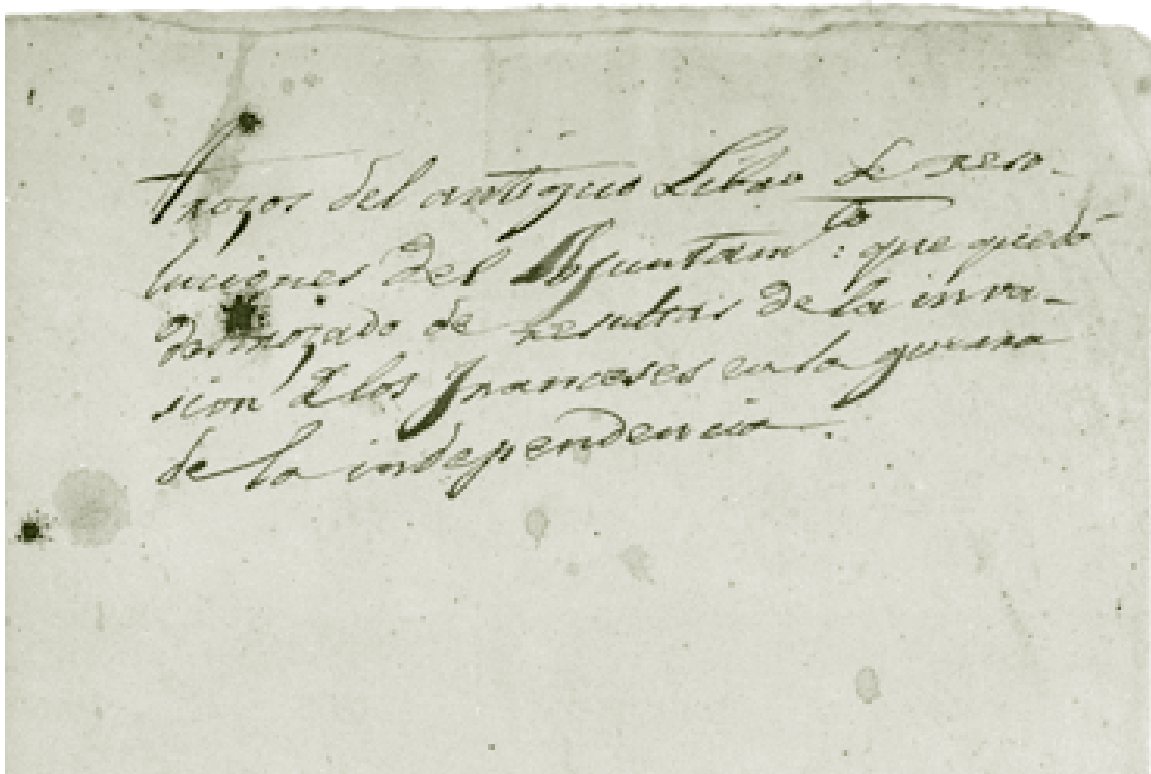

AMLLA, col.lecció Ajuntament de Llagostera

AMLLA, col.lecció Ajuntament de Llagostera

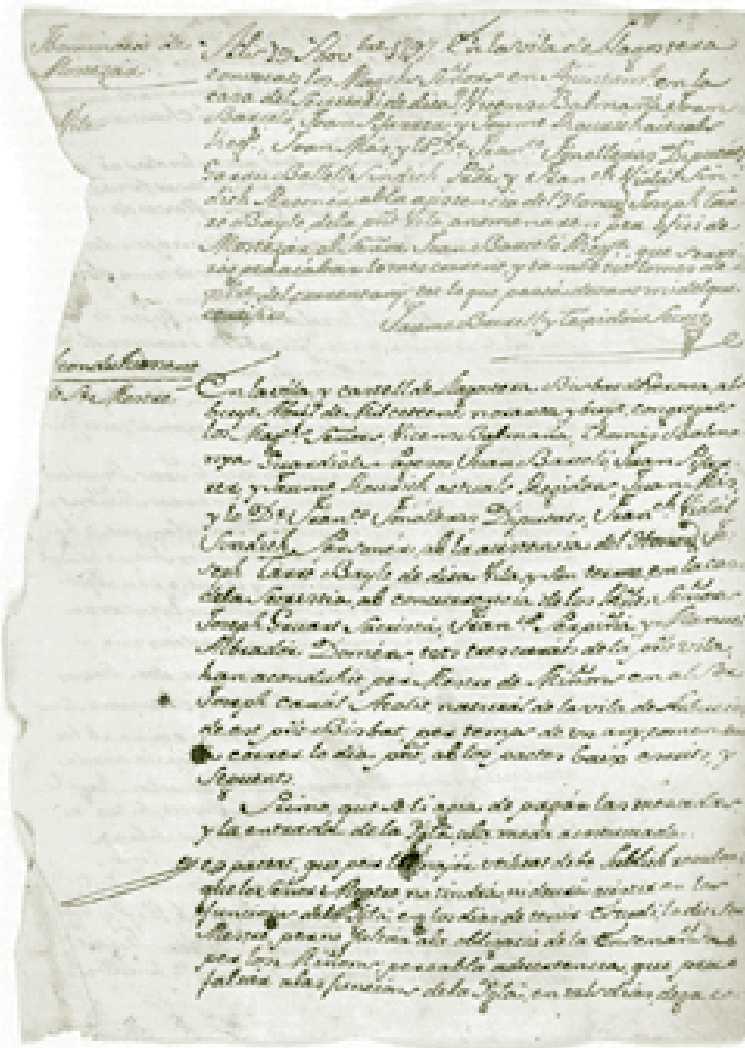
Figura 1.11

Font: AMLLA, fons Ajuntament de Llagostera, Llibre de resolucions, reg. 9820 (1797-1807).

Figura 1.12. Títol de la carpeta amb els fragments de les resolucions salvades de la destrucció de la Guerra del Francès

La carpeta conté fulls solts, arrencats del llibre de Resolucions, datats entre 1797 i 1805 (cf. Figura 1.12). Una lectura d'aquests fragments ens permet adonar-nos de la riquesa de la informació que contenen i la pèrdua que suposa la seva destrucció: la contractació del mestre per a ensenyança de minyons (cf. Figura 1.13), els nomenaments de mostassaf per al control de les mesures i la vigilància dels mercats, la concòrdia entre la Universitat, l'Obra de l'Església i els curats per les retribucions que els darrers han de percebre, l'arrendament de l'hostal i altres béns propis del Comú, el trasllat de la carnisseria del Comú i de l'hospital de pobres, etc. Tot plegat, un breu i revelador cop d'ull als últims anys de l'antic règim. Afortunadament hem conservat en perfecte estat els cadastres del segle XVIII fruit de la nova política impositiva que suposa el Decret de Nova Planta. Es tracta del cadastre de 1716 conegut amb el nom de «cadastre de Patiño», en referència a José Patiño, Superintendent General de Catalunya, qui n'ordena l'elaboració ben poc després de l'entrada de les tropes felipistes a Barcelona. També podem comptar amb el de 1733 anomenat de «Sartine», en referència a Antonio de Sartine, Intendent General de Catalunya, qui intenta corregir amb aquest nou cadastre les deficiències del primer. Aquests dos cadastres juntament amb el *llibre d'apeo* de 1819 han estat estudiats per Carles Turon,¹¹ en un treball inèdit fruit de la I Beca Esteve Fa Tolsanas que es pot consultar a l'Arxiu Municipal.

AMLLA, fons Ajuntament de Liagostera, Llibre de resolucions, reg. 9820 (1797-1807).

Figura 1.13. Contractació del mestre de minyons el 1798

La font cadastral, amb el cadastre real, el personal i el de guany, ens permet aproximar-nos a l'estructura de la propietat agrària i urbana durant el set-cents i la primera meitat del vuit-cents. També permet conèixer l'estructura professional, la producció i els rendiments agrícoles i l'evolució dels conreus. Com tota font fiscal pot contenir un cert grau d'ocultació i, per tant, requereix una interpretació acurada.

El cadastre és indirectament una font rica en topònims, hi consten els noms de les peces de terra, dels paratges i veïnats, de les cases, dels rius i rieres, elements esmentats per ubicar i descriure les propietats. Sorprenentment molts d'aquests noms encara perduren en la memòria de la gent gairebé 300 anys després. Heus aquí un excel·lent camp de recerca.

Llevat d'aquest testimoni del segle XVIII, la major part de documentació dels fons de l'Ajuntament de Llagostera que conservem és dels segles XIX i XX, bàsicament de 1850 endavant, quan de manera definitiva s'imposa la nova estructura administrativa que trenca amb l'antic règim i d'on sorgeix el municipi modern.

A afectes d'una major comprensió, la documentació s'agrupa segons les competències que exerceix l'administració local, així tenim les seccions següents: Organització política i competències, Organització administrativa, Gestió econòmica, Ordenació i gestió del territori, Serveis comunitaris, Serveis personals i assistencials i Serveis a l'Estat.

A. Organització política i competències

Dins el que anomenem **Organització política i competències** sobresurten **els llibres de resolucions i els llibres d'actes**. De tots els documents produïts per l'administració local, els més rellevants, des de qualsevol punt de vista, són aquests llibres, on es recullen les deliberacions i es registren tots els acords presos pels diferents consistoris en cada una de les sessions.

Ja hem esmentat els fragments datats entre 1797 i 1805 salvats de la destrucció ocasionada per les tropes franceses. Al marge d'aquests fragments, podem comptar amb les actes de les sessions des del 13 de febrer de 1813, quan es constitueix el nou Ajuntament després de la guerra del Francès, fins a l'actualitat. Més de 90 volums i 15.000 pàgines. Per al període 1936-1939 cal recórrer als esborranys de les actes ja que els originals s'han perdut a causa de la Guerra Civil.

A partir de 1924 es crea la Comissió Municipal Permanent, avui anomenada Junta de Govern Local. Així es diferencien les sessions planàries, on assisteixen tots els membres de la corporació, de les sessions on només assisteixen els membres de la comissió i on es resolen temes menys transcendents.

L'estudi de les actes es converteix en un element bàsic i imprescindible per a qualsevol període, ens dóna la clau del funcionament de l'Ajuntament i de l'evolució històrica del poble. Ens permet conèixer qui eren els dirigents i l'evolució del seu pensament polític. Sovint ens informen de conflictes i turbulències en el si mateix de la corporació. Com podem interpretar la impossibilitat de celebrar sessions per incompareixença de la majoria dels regidors entre 1900 i 1901, sinó com una lluita entre els partidaris i els detractors de Jaume Roure i Prats? I un cas ben semblant, malgrat la distància, el trobarem entre 1970 i 1971.

Els acords presos pels òrgans decisoris es traslladen a la població a través dels **bans i edictes**. S'hi poden trobar aspectes tan diversos com imposar mesures preventives contra l'epidèmia de còlera o mantenir nets els carrers i les voreres (1893); anuncis com l'obertura de la matrícula de l'escola de Belles Arts o d'ajornament de la fira de *Pasquetes* de 3 d'abril de 1894; l'ordenació dels llocs que han d'ocupar els venedors en el mercat setmanal o les mesures que cal prendre davant el tancament de fàbriques per part d'alguns industrials (1897). Sovint la prohibició reiterada ens descobreix pràctiques molt arrelades en els costums dels llagosterencs, com és el cas de tirar escombres enceses des del campanar i fer-les córrer pels carrers del poble les revetlles de Sant Joan i Sant Pere, el bany a la bassa del molí de can Gotarra (1850) o l'ús de màscares i disfresses per Carnaval.

B. Organització administrativa

Dins el que considerem **Organització administrativa** podem destacar la sèrie **Correspondència**, on trobem els comunicats que altres administracions dirigeixen a l'Ajuntament i que reflecteixen la relació, a vegades conflictiva, amb l'administració superior (Govern Civil, Jefe Superior Político, Hisenda, Diputació, etc.).

També hi trobarem les sol·licituds de particulars, com per exemple la d'Esteve Castelló el 1897, que sol·licita el permís de l'Alcalde perquè l'orquestra de la vila toqui himnes liberals al cementiri, i poder així honorar els familiars de la manera que els seus ideals reclamen. I un altre exemple, les invitacions del mossèn a les cerimònies de la parròquia ens remeten al calendari religiós.

Per resseguir la vitalitat de la societat civil llagosterenca són molt interessants les peticions de les entitats culturals, recreatives, esportives o d'ajuda mútua per constituir-se com a tals o per realitzar assemblees generals de socis, conferències, balls i per muntar envelats per la Festa Major (cf. Figura 1.14).

Hi trobem la sol·licitud d'autorització per fundar el Casino del Comercio el 1878, el *Club Deportivo* el 1928 –aquesta signada pel mestre Julià Cutiller–, la Penya La Nau el 1930, o la del Cafè Bassets el 1908 per instal·lar un cinematògraf. També hi ha múltiples referències al Casino Llagosterenc com la del 1881 comunicant la nova junta directiva presidida per Hermenegildo Vilanova. La correspondència és molt sovint una de les poques fonts per conèixer aquestes entitats, els arxius de les quals en la majoria dels casos s'han perdut.

Sovint hi ha fulls volants, cartells publicitaris o reivindicatius com el de 1916 denunciant la mala gestió econòmica dels ajuntaments relacionats amb la persona Jaume Roure i Prats, el de Faust Balmaña que el 1929 anuncia els articles que es poden trobar en el seu establiment El Barato de la plaça de la Indústria: *“gorres des de 2 pts, tirants, lligues i un gran assortit de sabates molt bones, boniques i baretes; tot ... calçat mallorquí extra”* o el cartell del Casino Llagosterenc de l'any 1931 anunciant la inauguració dels balls de Carnaval amb el Ball del Barret. Cal esmentar la pèrdua de correspondència del període 1936-1939, probablement retirada pels responsables polítics republicans en un intent d'evitar les represàlies franquistes, tal com passa amb els llibres d'actes del Ple i de la Comissió Permanent.

En aquest mateix àmbit hi trobem els **Plets, recursos i contenciosos**, processos judicials oberts per l'Ajuntament en defensa dels seus interessos o interposats per particulars contra el mateix Ajuntament. Podem destacar el plet contra el Duc de Medinaceli per pagament de laudemis (1832-1845), contra el Governador Civil per la línia del terme amb Solius (1861), contra la companyia de l'enllumenat per acetilè (1912), la causa per la malversació de recursos municipals (1897) o el recurs de mossèn Ramon Carbó per la regularització dels tocs de campanes (1934).

C. Gestió econòmica

Un volum important de documentació és la produïda per la necessitat de controlar la **Gestió econòmica** de l'Ajuntament. Des dels *Comptes dels senyors regidors* de 1825 fins a l'actualitat nombrosos tipus de documents reflecteixen la gestió dels ingressos i les despeses del municipi.

AMLLA, fons Ajuntament de Llagostera, Correspondència, reg. 10070 (1928).

Figura 1.14. La Fraternitat Republicana Autonomista anuncia actuacions i conferències l'estiu de 1928.

Podem destacar per una banda el **Pressupost municipal** que des de 1846 quantifica en partides econòmiques les competències de l'administració municipal i els projectes polítics dels governants. Cal tenir present que per a determinats períodes hi ha un pressupost extraordinari per inversions concretes, com el de 1950 per abastament aigües potables o el de 1963 per construcció de l'escola graduada de nens. El desenvolupament i l'aplicació del pressupost dóna lloc a multitud de registres comptables que ens permet analitzar el dia a dia: llibres majors, llibres diaris generals, llibres de caixa, etc., que també existeixen per a les inversions concretes.

Un altre grup de sèries interessant el formen els **padrons** dels diferents **impostos** creats a mitjans s. XIX pels governs liberals de l'Estat Espanyol. A partir de les reformes iniciades cap al 1845, la contribució territorial directa sobre immobles, conreus, ramaderia, indústria i comerç, l'impost de consums, les cèdules personals, etc., són les noves fonts d'ingressos que volen modernitzar el sistema de finançament de l'Estat.

AVLLA, fons Ajuntament de Llagostera, Amillarament de 1879, reg. 6570. Autor: Agustí Bragat.

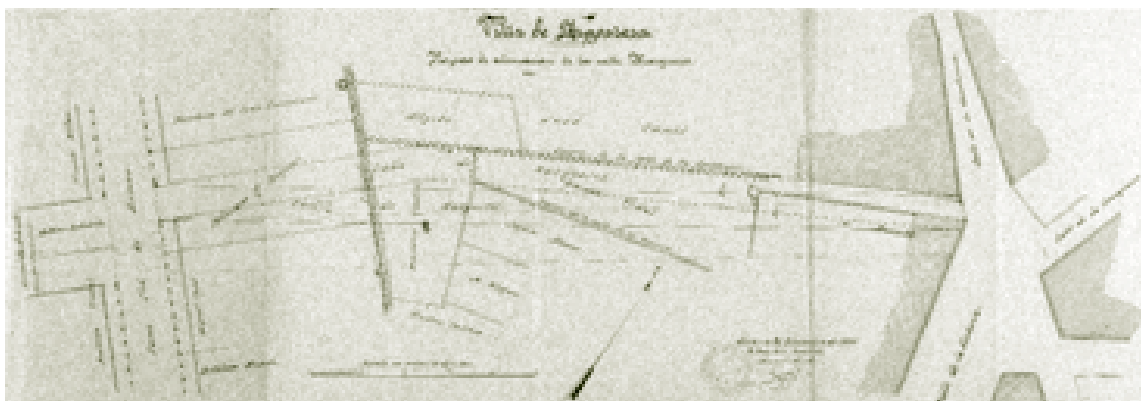
Figura 1.15. Amillarament de 1879. Can Bonet i can Moner amb la bassa, els canals i les rescloses del molí

El **Subsidi Industrial i del Comerç**, més conegut com a Matrícula industrial, grava l'activitat industrial i comercial. L'any 1853 en el padró d'aquest impost consta que a Llagostera hi ha, entre altres comerços, 5 molins fariners, 3 forns de rajols, 6 ferrers i 13 obradors de taps de suro. Aquesta font permet a Joaquim Alvarado quantificar les indústries dedicades al suro que contribuïen al llarg dels segles XIX i XX.¹²

Estretament lligat a una altre impost, la **Contribució territorial**, hi ha l'amillarament elaborat per l'agrimensor Agustí Bragat entre 1863 i 1879. Aquest fantàstic cadastre topogràfic registra l'extensió, la qualitat, el tipus de conreu i la valoració de la finca a efectes contributius. A més, el plànol parcel·lari del terme municipal a escala 1/2500 ubica amb exactitud cada una de les propietats (cf. Figura 1.15). Encara avui molts propietaris hi reconeixen d'un cop d'ull les seves finques.

D. Ordenació i gestió del territori

Una competència que genera un volum considerable de documentació és la que fa referència a l'**Ordenació i gestió del territori**. La **Planificació i gestió urbanística** comprèn aquella documentació generada per ordenar i controlar el creixement. Destaquem les *Reglas generales a que debe atenderse la comisión de obras y policía urbana de esta villa en lo concerniente*

AVLLA, fons Ajuntament de Llagostera, Planificació i gestió urbanística, reg. 6964 (1892).

Figura 1.16. Projecte d'obertura del carrer Cardenal Margarit de 1891, avui Pg. Tomàs d'A. Boada.

a la construcció de edificis, de 1863, que són el marc normatiu amb el qual es construeix l'eixample Romeu que li dona uniformitat i coherència. Aquest tipus de normativa no té continuïtat fins a la redacció de les Normes Subsidiàries de 1984 que, lògicament, van més enllà de la regulació referida a les edificacions.

Dins aquests mateix àmbit hi trobem els projectes d'obertura de carrers i la urbanització de nou espais, documentació que sovint va acompanyada de cartografia. És el cas del plànol del carrer de la Coma de 1850, el projecte d'urbanització del passeig Romeu de 1889 o l'obertura de l'actual passeig Tomàs d'A. Boada de 1891 i 1936, anomenat a l'època carrer Cardenal Margarit (cf. Figura 1.16). Malauradament no hem conservat el projecte que promou el 1859 Antoni Romeu per urbanitzar els terrenys de la seva propietat i que avui són el centre urbà de Llagostera. L'expedient d'aquest projecte, sense cartografia, es pot consultar a l'Arxiu Històric de Girona, com veurem més endavant.

La construcció d'**equipaments i infraestructures municipals** també ha deixar rastre documental: obres de fortificació davant l'amenaça carlista, reformes i nova construcció d'escoles, del cementiri, de l'escorxador, de la casa de la vila i en general de tot tipus d'equipaments són testimoni d'una Llagostera cada cop més urbana. Pel que fa a les llicències per l'**edificació i ús del sòl**, tot i que des de 1863 les Normes d'edificació obliguen els particulars a presentar la sol·licitud per escrit acompanyada d'un plànol o croquis de les obres que volen realitzar, n'hem conservat pocs exemplars anteriors a 1940 (cf. Figura 1.17).

L'estudi global de la documentació referida a l'ordenació del territori ens permet conèixer l'evolució física del poble, les fases del seu creixement i la construcció de nous barris. Ha estat parcialment estudiat¹³ i en coneixem els grans eixos, tot i que probablement ens cal un estudi més aprofundit i contextualitzat.

Els **Padrons Municipals d'Habitants** són una altra sèrie documental que també ens ajuden a comprendre aquesta evolució, a més de ser una font estadística fonamental, essencial per a estudis demogràfics. Són elaborats per quantificar la població de cada municipi i per conèixer-ne les característiques, dades útils als ajuntaments i també a l'administració de l'Estat.

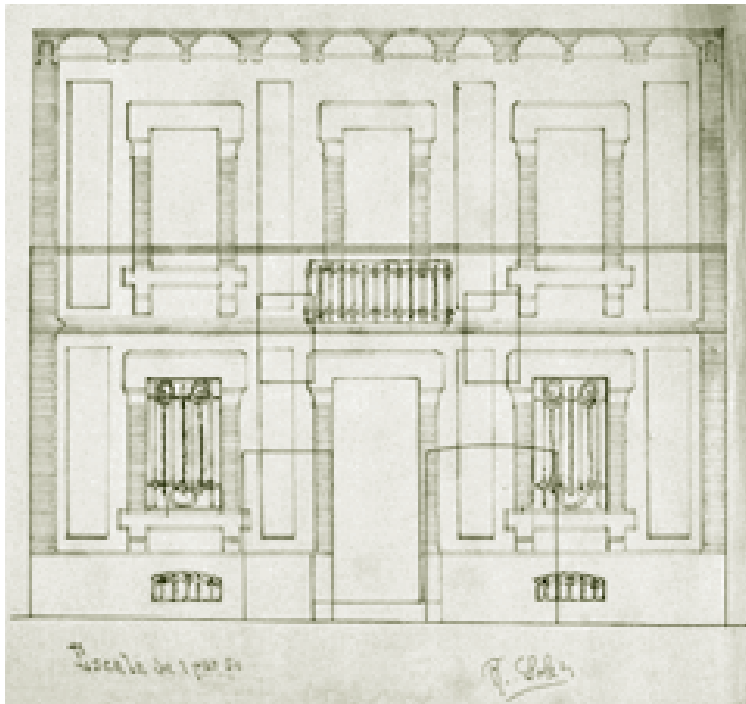

Figura 1.17. Plànol de les obres a realitzar a la façana d'una casa del carrer Barcelona, 1914

AMLLA, fons Ajuntament de Llagostera, reg.2409.

Contenen dades individualitzades de tots els habitants: nom i cognoms, edat, data i lloc de naixement, domicili, ofici, etc. El primer padró és de 1831 quan Llagostera té 1.611 habitants, només 26 anys després, el 1857, en té 3.531, ha crescut un 119 %! Aquest espectacular augment de població està estretament lligat a l'expansió de la indústria tapera i a l'important flux d'immigrants d'arreu de les comarques gironines que hi són atrets. No obstant, i aquest és un aspecte encara no estudiat, també caldria entendre l'augment de població en funció d'un increment de l'activitat agrícola: els veïnats de Gaià i Bruguera passen de 26 cases a 80 entre els anys 1831 i 1865.

E. Serveis comunitaris, personals i assistencials

Unes de les competències més antigues que tenen els municipis i que arrenca de l'època medieval són les relacionades amb la beneficència, la salubritat i abastaments de subministraments a la població. Hi localitzarem un important gruix documental referit a l'hospital de pobres (cf. Figura 1.18), a l'abastament de l'aigua potable, al mercat i a les peixateries, als serveis funeraris i a l'atenció a la salut.

F. Serveis a l'Estat

Finalment tenim una grup de documentació produïda pel fet que l'administració local presta serveis a les administracions superiors. Aquests **serveis a l'Estat** s'imposen plenament a

AMLLA, fons Ajuntament de Llagostera, reg.10142 (1863).

Figura 1.18. Encapçalament d'un reglament de l'hospital de pobres, 1863

partir del municipi liberal. És el cas de la voluminosa documentació de les **Lleves** i tot el relacionat amb l'allistament pel servei forçós a l'exèrcit dels nois de Llagostera. En aquest aspecte és interessant la documentació generada per pagar col·lectivament la substitució dels quintos per voluntaris o per una quantitat econòmica (1830-1850). Interessant també són els expedients de les quintes del 1915 a 1941 que comprenen els nois, i els no tan nois, a qui toca de ple la Guerra Civil. Contenen informació sobre l'entrada en camps de concentració franquistes o sobre els que han pogut fugir, com la relació de 64 exiliats que les autoritats franquistes elaboren l'abril de 1940.

D'aquest mateix grup formen part els expedients d'**Eleccions** a Corts Generals, a Diputats Provincials i a Regidors de l'Ajuntament. Durant la major part del s. XIX, quan regeix el sufragi restringit, hi trobarem els llistats dels elegibles i del electors discriminats per sexe, edat i capacitat econòmica. Les èpoques progressistes del Sexenni Democràtic i la II República representen el camí cap al sufragi universal, que es tornarà a restringir durant l'època franquista. Aquesta font ens dona informació sobre la composició sociopolítica del poble i l'evolució de les tendències i del pensament polític. Observem per exemple el triomf absolut que el republicà Salvador Albert i Pey obté a Llagostera a les eleccions a Corts de començaments de segle XX.

2.2 FONS DEL JUTJAT DE PAU (1836-1991)

L'estat liberal que es va imposant a partir de les Corts de Cadis provoca una profunda transformació de l'administració de justícia de l'Antic Règim, molt fragmentada i alhora patrimoni exclusiu del poders reial i senyorial. A partir de 1812 aquesta potestat s'unifica per passar a ser únicament responsabilitat dels tribunals.

L'any 1855 s'organitzen els Jutjats de Pau, es disposa que hi hagi jutges de pau en tots els pobles amb ajuntament. El càrrec serà honorífic i obligatori per a dos anys. Ja el 1835 hi ha antecedents d'aquesta justícia de proximitat, quan els mateixos alcaldes exercien la funció de jutge.

AVLLA, fons Ajuntament de Llagostera. Autor: Marta Albà

Figura 1.19. Llibres registre de defuncions del Registre Civil de Llagostera

Prop de 170 anys després de la seva creació es pot dir que s'han mantingut les funcions essencials d'aquest òrgan judicial: actuacions en demandes civils de poca quantia, en faltes, en molts temes de jurisdicció voluntària i en actuacions per a jutjats de rang superior. En segons quins períodes han tingut competències en matèria penal, entenien en judicis de faltes, diligències preventives i primeres diligències de causes criminals, com l'oberta contra el Casino del Comerç de Llagostera l'any 1883 per jocs prohibits.

El Jutjat de Pau de Llagostera ha conservat els primers judicis de conciliació de 1836 i la resta de documentació fins a l'actualitat. Interessant és el període de 1937-1938 quan als jutges de pau els toca el paper, en el cas de Llagostera força conflictiu, de constituir els nous ajuntaments després de la supressió dels comitès de milícies.

Sota la tutela dels Jutjats de Pau hi ha el Registre Civil, creat l'any 1870 amb la funció de ser la institució encarregada de la inscripció, de manera metòdica i autèntica, dels naixements, matrimonis i defuncions. Es vol així substituir els registres parroquials per un nou registre essencialment civil, obligatori i rigorós.

La primera inscripció del Registre Civil de Llagostera és la defunció de Filomena Planells el setembre de 1870. A partir d'aquí 53 llibres de naixements, 38 de defunció i 21 de matrimonis, contenen les inscripcions dels llagosterencs (cf. Figura 1.19).

Els llibres registre ens parlen, també, de trasbalsos polítics. Un exemple el tenim en les dobles inscripcions de tots els llagosterencs nascuts entre el 1931 i el 1939, primer en català i a partir de 1939, quan són declarades nul·les i cal repetir-les traduïdes, en castellà. No cal insistir en la rellevància d'aquest fons per a estudis demogràfics.

2.3 ALTRES FONTS

L'Arxiu Municipal ha aplegat al llarg dels temps, per donació o per cessió del propietari, altres fons documentals del nostre terme (vegeu la relació de fons a l'apèndix 1). Segons qui sigui el productor de la documentació, hi trobem fons d'entitats i associacions, fons personals, fons comercials i d'empresa i fons patrimonials.

A. Fons d'associacions i entitats

Una de les conseqüències del procés d'industrialització de Llagostera que provoca la indústria suro-tapera és una activa societat civil organitzada en múltiples entitats culturals, recreatives, esportives, d'ajuda mútua, polítiques i sindicals. Malauradament molts dels fons documentals d'aquestes entitats s'han perdut. Fins que noves notícies ens facin rectificar cal donar per perduda la documentació del Centre Republicà (1889 -1939), del Centre Regionalista (1917-1923), de la Penya La Nau (1930-1939), del sindicat El Porvenir - Sindical Únic de Treballadors – CNT (ca.1902-1939), de les corals La Unión i el Círculo (1864), de les societats de ball *Nueva Armonía* i *Terpsicore*, etc.

Sense la documentació pròpia, per aproximar-nos a la vida d'aquestes entitats ens hem de remetre, com hem vist, a les referències localitzades dins la correspondència de l'Ajuntament i a la premsa.

Però no tot són pèrdues, a l'Arxiu Municipal es conserven els fons, complets o fragmentats, de la Cooperativa La Regeneradora (1872-1969), Casino Llagosterenc (1889-1992), Agrupació Filatèlica i Numismàtica (1958-1964), Centre d'Estudis de Llagostera (1967-1973), Associació de Veïns 23 de febrer (1978-1991), Agrupació d'electors Independents per Llagostera (1991-1994), Associació Cultural Papu Tisores (1995-2005) i G.E. Bell – Matí.¹⁴

De tots ens fixarem en tres. En primer lloc el fons de la cooperativa **La Regeneradora** (1886 – 1969) que conté la documentació generada per aquesta cooperativa de consum i de crèdit fundada el 1886¹⁵ i que va arribar a tenir 900 socis. Aquesta entitat va crear una escola pròpia, laica i amb postulats pedagògics progressistes que va funcionar fins el 1936. Les especials circumstàncies que portaren a la dissolució de la cooperativa van provocar la pèrdua d'una part de la documentació. Amb tot podem destacar els llibres d'actes (1888-1938), els llibres d'actes de la junta d'ensenyament (1903-1931), la correspondència (1891-1940) i els llibres de comptes corrents de la caixa d'estalvis (1893-1908). Una primera aproximació a La Regeneradora l'ha fet Pere Solà Gussinyer,¹⁵ que entén que té un paper clau en la recerca de solucions per pal·liar les conseqüències de moments de crisi com la Setmana Tràgica o la primera Guerra Mundial.

NOMBRES Y APELLIDOS	CALLE	N.º	PROFESIÓN	ENTRADA	Pagos de socios
Calvo Pichó					
Calvo Pichó			Agencia		
Calvo Pichó					
Calvo Pichó					
Calvo Pichó	Sanjaume		Alcalde		
Calvo Pichó	Sanjaume		Agencia		6.24
Calvo Pichó	Sanjaume		Labrador		6.28
Calvo Pichó					
Calvo Pichó	Alcazar		Agencia		6.31
Calvo Pichó	Alcazar				6.32
Calvo Pichó	Alcazar				6.33
Calvo Pichó	Alcazar				6.34
Calvo Pichó	Alcazar				6.35
Calvo Pichó	Alcazar				6.36
Calvo Pichó	Alcazar				6.37
Calvo Pichó	Alcazar				6.38
Calvo Pichó	Alcazar				6.39
Calvo Pichó	Alcazar				6.40
Calvo Pichó	Alcazar				6.41
Calvo Pichó	Alcazar				6.42
Calvo Pichó	Alcazar				6.43
Calvo Pichó	Alcazar				6.44
Calvo Pichó	Alcazar				6.45
Calvo Pichó	Alcazar				6.46
Calvo Pichó	Alcazar				6.47
Calvo Pichó	Alcazar				6.48
Calvo Pichó	Alcazar				6.49
Calvo Pichó	Alcazar				6.50
Calvo Pichó	Alcazar				6.51
Calvo Pichó	Alcazar				6.52
Calvo Pichó	Alcazar				6.53
Calvo Pichó	Alcazar				6.54
Calvo Pichó	Alcazar				6.55
Calvo Pichó	Alcazar				6.56
Calvo Pichó	Alcazar				6.57
Calvo Pichó	Alcazar				6.58
Calvo Pichó	Alcazar				6.59
Calvo Pichó	Alcazar				6.60
Calvo Pichó	Alcazar				6.61
Calvo Pichó	Alcazar				6.62
Calvo Pichó	Alcazar				6.63
Calvo Pichó	Alcazar				6.64
Calvo Pichó	Alcazar				6.65
Calvo Pichó	Alcazar				6.66
Calvo Pichó	Alcazar				6.67
Calvo Pichó	Alcazar				6.68
Calvo Pichó	Alcazar				6.69
Calvo Pichó	Alcazar				6.70
Calvo Pichó	Alcazar				6.71
Calvo Pichó	Alcazar				6.72
Calvo Pichó	Alcazar				6.73
Calvo Pichó	Alcazar				6.74
Calvo Pichó	Alcazar				6.75
Calvo Pichó	Alcazar				6.76
Calvo Pichó	Alcazar				6.77
Calvo Pichó	Alcazar				6.78
Calvo Pichó	Alcazar				6.79
Calvo Pichó	Alcazar				6.80
Calvo Pichó	Alcazar				6.81
Calvo Pichó	Alcazar				6.82
Calvo Pichó	Alcazar				6.83
Calvo Pichó	Alcazar				6.84
Calvo Pichó	Alcazar				6.85
Calvo Pichó	Alcazar				6.86
Calvo Pichó	Alcazar				6.87
Calvo Pichó	Alcazar				6.88
Calvo Pichó	Alcazar				6.89
Calvo Pichó	Alcazar				6.90
Calvo Pichó	Alcazar				6.91
Calvo Pichó	Alcazar				6.92
Calvo Pichó	Alcazar				6.93
Calvo Pichó	Alcazar				6.94
Calvo Pichó	Alcazar				6.95
Calvo Pichó	Alcazar				6.96
Calvo Pichó	Alcazar				6.97
Calvo Pichó	Alcazar				6.98
Calvo Pichó	Alcazar				6.99
Calvo Pichó	Alcazar				7.00

AMLLA, fons Casino Llagosterenc, llibre (1892-1901).

Figura 1.20. Full d'un llibre de socis del Casino Llagosterenc.

Cal esmentar també el fons del **Casino Llagosterenc**, l'única entitat del segle XIX que ha sobreviscut als trasbalsos polítics i socials del segle XX i ha arribat al segle XXI encara activa. El fons del Casino és molt complet, pràcticament no té fissures, i dóna raó de les activitats de l'entitat des de 1891, moment que adquireix el terreny i inicia les obres de construcció de la seu actual a la plaça Catalunya, fins a l'any 1992. Destaquen les sèries de reglaments¹⁷ (1903-1984), llibres d'actes (1895-1991), correspondència (1891-1992), llibres de socis (1892-1972) (cf. Figura 1.20), documentació econòmica referida a l'explotació dels diferents locals i serveis de la societat: biblioteca, saló-cafè, ball i teatre-cinema. Molt interessant és

també la referida a la construcció i reforma dels edificis, tasca que coordina la Junta Constructora (llibres d'actes (1917-1927), llibres de comptes (1891-1921) i obligacions (1891-1933).

Esmentem també la documentació relacionada amb els actes de la Festa Major que tradicionalment organitzaven les diferents entitats del poble, amb la peculiaritat que a partir de 1940 la desaparició de la resta d'entitats converteix el Casino en l'únic organitzador fins que el 1983 ho assumeix l'Ajuntament. Tot i els estudis publicats per Solà Gussinyé¹⁸ i les aportacions més recents de Juli Schmidt,¹⁹ el fons documental ens dóna encara moltes possibilitats d'explotació.

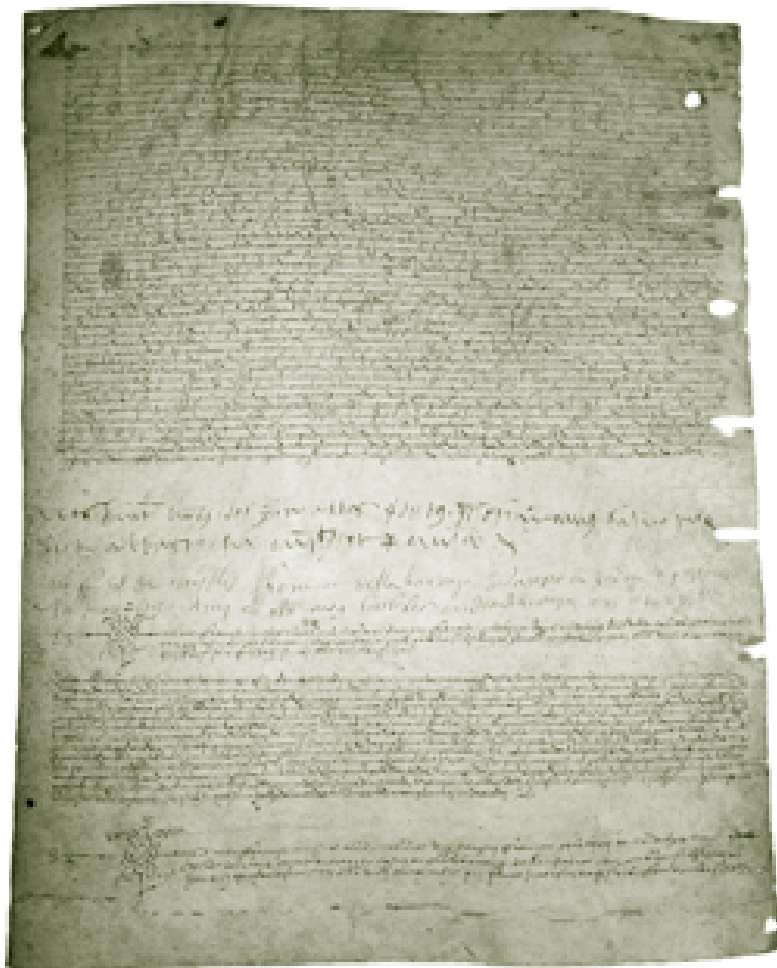
Formant part del moviment social i associatiu propi del s. XIX trobem el fons de les **German-dats**. Les germanats d'ajuda mútua són una reacció a la manca de cobertura que l'Estat ofereix als treballadors, els quals s'autoorganitzen per ajudar-se mútuament en cas de necessitat, ja que una malaltia o un accident greu els pot deixar sense cap ingrés per subsistir. Segons Francesc Ferrer²⁰ la germanat de Ntra. Sra. dels Dolors ja existiria el 1864, una mica més tard podem documentar les germanats de Sant Pere, Sta. Ma. del Puig, Santa Anna, Sant Felip Neri, Ntra. Sra. dels Dolors, Sta. Llúcia Màrtir i les exclusivament femenines Ntra. Senyora de Montserrat i Ntra. Sra. del Roser. Al llarg del segle XIX i XX les múltiples germanats llagosterenques es van fusionant progressivament en una de sola. La documentació que conservem és escadussera però significativa, podem consultar: llibres majors de les germanats Santa Anna, Santa Maria del Puig i Santa Anna i Sant Pere (1889-1931), llibres d'actes de les germanats Santa Maria del Puig i Santa Anna i Sant Pere (1915-1964), llibre de socis de Santa Maria del Puig i Santa Anna (1922-c.1962). Els fons de la cooperativa La Regeneradora, del Casino Llagosterenc i de les germanats poden ser la base per endinsar-nos en un dels aspectes menys estudiats de la història de Llagostera, ens referim a l'associacionisme i al moviment obrer del segle XIX i primera meitat del segle XX.

B. Fons patrimonials

Els fons patrimonials són els generats arrel de la formació i l'administració d'un patrimoni generalment rural. Constitueixen una font molt interessant per a la recerca històrica. Ho són des de l'òptica de la història agrària ja que permeten estudiar les relacions que s'establien a l'entorn de la propietat de la terra i tot el que d'això se'n deriva, però també des de molts altres punt de vista com pot ser l'antropologia (estructures familiars, cultura popular i vida quotidiana), el dret, la toponímia, la història de la llengua, etc.

Els fons patrimonials conservats a l'Arxiu són diversos, sens dubte el més complet és el fons **can Llambí**. Està format per 157 pergamins, datats entre el 1248 i el 1726 i una quantitat força superior d'actes notariais i documentació diversa en paper del segle XVIII al XX. Aquest fons és l'únic d'un gran patrimoni del nostre terme municipal que ha arribat fins als nostres dies, almenys l'únic del qual tinguem constància.

El primer testimoni d'aquesta família a Panedes és de l'any 1500 quan compren el mas Riba que, a partir d'aquest moment i fins als nostres dies, s'anomenarà Llambí (cf. Figura 1.21). Quan la família Llambí efectua aquesta compra rep els testimonis de la propietat transmesa,

AMLLA, fons Llambí, reg. 9313 (1500).

Figura 1.21. Compra del mas Riba per part de Martí Llambí l'any 1500.

és a dir els títols i les actes notarials que donen fe de la titularitat de la propietat. És per tant l'antiguitat del mas Riba (referències des de 1316), la seva formació, amb les agregacions d'altres masos avui desapareguts com el Pou, el Feliu, l'Alegret i les posteriors concentracions de terres fetes pels Llambí, el que fa que aquest fons sigui especialment interessant. El fons Llambí, encara per estudiar, ens informarà en primer lloc d'una família, uns pagesos del segle XVI que són hisendats el segle XIX, i en segon lloc sobre el veïnat de Panedes. Un veïnat amb personalitat pròpia per l'antiguitat de les primeres referències, la vil·la romana²¹, el camí de Girona a Sant Feliu, la capella de sant Ampèlit, que gairebé és parròquia.

C. Fons d'empreses

Els fons d'empresa estan formats per la documentació referida a la gestió econòmica i comercial, la gestió de la producció i dels treballadors i la funció comercial. Hi trobarem per

AMLLA, fons Ajuntament de Llagostera. Autor: Marta Alba.

Figura 1.22. Estoig d'aglomerat de suro per al licòmetre *Saturno*

tant llibres de comptabilitat, correspondència amb els clients i amb els subministradors de matèria primera, comandes, contractació de treballadors, etc. L'Arxiu Municipal custodia tres fons que cronològicament ens informen de tres moments de l'activitat industrial a Llagostera. El més antic és el fons **Coris – Raset**, fons de l'empresa suro-tapera de Francesc Coris Mundet i Josep Raset Sastre, preservat per Anna Maria Raset i cedit a l'Arxiu pels seus familiars. Conserva gran part de la documentació generada per l'empresa entre 1880, moment d'inici de la societat creada pels germans Coris Mundet per vendre taps a Épernay, i el 1934, moment en què es localitzen les darreres vendes. Aquest fons ha estat estudiat per Joaquim Alvarado,²¹ on detalla l'activitat d'aquesta empresa i estudia el dinamisme i la capacitat de negoci que va tenir aquest obrador característic del tipus d'empresa surera a Llagostera. Seguint l'ordre cronològic, el fons de l'empresa **Agujas SA**, amb documentació des de la creació fins al 1982, ens situa plenament al segle XX. L'empresa Agujas SA neix l'any 1940 quan Narcís Marfà, Josep Espiell i Fèlix Capella, tots de Barcelona, compren la fàbrica d'agulles d'Otto Feuerstein, situada en aquell moment al carrer Concepció cantonada amb el passeig Pompeu Fabra. Otto Feuerstein, nascut l'any 1864 a la ciutat saxona d'Oberlimgurtg (Alemanya), havia arribat a Llagostera l'any 1923 on va fundar una fàbrica d'agulles destinades a les empreses tèxtils.

El fons és extremadament complet i no ha estat estudiat. Pot oferir dades amb tot detall de la dinàmica de la fàbrica, com la producció anual, el tipus de client, el nombre de treballadors o la problemàtica de la importació de matèria primera durant els anys 40. La *fàbrica de les agulles*, com se l'anomenava popularment, produïa les agulles per a moltes de les fàbriques tèxtils del Llobregat, del Maresme, de Barcelona i del seu cinturó industrial. L'any 1967, per exemple, hi treballaven 28 persones (10 homes i 18 dones) i van produir un total de 3.226.149 agulles.

El darrer fons que esmentem és el de **Productos del Corcho Aglomerado**. Comprèn documents des dels anys 1920 quan la fàbrica de taps de Miquel Coris Coris passa a Artur Coris Gruart fins al tancament de l'empresa el 2005. Amb tot, el gruix documental el trobem a partir dels anys 1970. El llarg recorregut d'aquesta fàbrica dedicada a l'elaboració de productes d'aglomerat de suro (cf. Figura 1.22) serà essencial per poder estudiar els últims anys de la presència del suro a Llagostera.

3. ELS ARXIUS DE LA CIUTAT DE GIRONA

3.1 L'ARXIU HISTÒRIC DE GIRONA

A. Fons medievals moderns

L'Arxiu Històric de Girona (AHG) és un centre d'àmbit provincial, la qual cosa determina que sigui l'arxiu on hi ha dipositada la documentació històrica de l'administració autonòmica i de l'administració de l'estat de les comarques gironines. Es va crear el 1952, amb el nom d'Arxiu Provincial de Girona, amb seu primer a l'antic Institut del carrer de la Força, després a l'Hospital i finalment a la Casa de Cultura. Des de 1982, amb el nom d'Arxiu Històric de Girona, està instal·lat a l'antic convent de Sant Josep. L'origen de l'arxiu està estretament lligat a un dels seus fons més importants: els **fons notariais** del districte de Girona, de la Bisbal, de Figueres i de Santa Coloma de Farners.

Amb la Llei orgànica del notariat de 1862 i posteriors reglaments, especialment el de 1869, neix el notariat modern entès com una institució pública. Els protocols²³ que fins aquell moment pertanyien als notaris passen a ser propietat de l'Estat i han de ser traspassats als arxius històrics provincials que es creen aleshores.

Des de 1862 els protocols del districte de Girona es concentren a casa del notari arxiver del districte. Durant la Guerra Civil es van traslladar i custodiar en una dependència del Palau Episcopal fins que el 1952 s'instal·len a l'Arxiu Provincial de Girona.

Tots aquests trasllats també els visqueren els volums de la **Notaria de Caldes i Llagostera (1322-1899)**. No els venia de nou, ja havien patit un trasbals considerable quan el notari Tomàs Vidal de Llobatera i Llobet²⁴ va salvar-los de la destrucció que els amenaçava. A causa de desplaçaments o altres circumstàncies adverses, es degueren perdre bona part dels protocols de la notaria de Llagostera del s. XIV, mentre que la de Caldes de Malavella els conserva des de 1322.

Un altre fons que pot ser complement del fons notarial és el de la **Comptadoria d'hipoteques de Girona (1768-1862)**, ja que sovint s'utilitza com a índex del registre notarial. Els registres de la Comptadoria resumeixen gran nombre d'actes: censos, convenis, deutoris, arrendaments, promeses, cartes de pagament, testaments, concòrdies, capítols matrimonials, establiments, permutes, vendes, embargaments, etc., i permeten localitzar-les als manuals dels notaris.

Els "oficios o contadurias" d'hipoteques van ser creats per la Real Pragmática Sanción de 31 de gener de 1768 amb la funció de garantir el dret de propietat. A la demarcació de Girona es varen crear diverses comptadories. La majoria de les anotacions referents a Llagostera provenen de la comptadoria de Girona amb llibres específics per a Llagostera, tot i que hi ha algunes anotacions als llibres de la comptadoria de la Bisbal i també en llibres procedents de la de Sant Feliu.

Les comptadories, predecessores dels actuals registres de la propietat, inscriuen en un primer moment únicament les propietats immobles afectades per alguna càrrega. A partir de 1774 s'obriren també a la inscripció de tots els contractes de compravenda d'immobles. La Llei hipotecària de 1861 va suprimir-les i va crear els actuals registres de la propietat.

Una altra documentació estretament relacionada amb els protocols notarials són els **Llibres de Cúria**, on es recullen les resolucions dels tribunals de justícia local, la Cúria o Cort del Batlle.

A l'Antic Règim els batlles són els encarregats de l'administració de justícia local amb jurisdicció en la majoria dels afers. El batlle, com a representant del senyor, és jutge de plebeus i presideix la Cúria o Cort ajudat pels altres oficials, els saigs i el pregoner i el carceller. A més de les funcions judicials, el batlle té assignades funcions governatives i policials (alçament de sometents i unions) i actua com a administrador dels béns i rendes del senyor, presideix i supervisava el consell municipal i aplica les ordinacions generals i locals mitjançant crides i bans.

El notari exerceix d'escrivà de la Cort i custodia els documents. Aquesta és la raó per la qual entre els protocols notarials de l'Arxiu Històric de Girona també hi trobem els llibres de les Cúries de Caldes i Llagostera datats entre el 1338 i el 1824. Com en el cas dels protocols, no s'han conservat els llibres de la Cúria de Llagostera del s. XIV. Els volums dels anys 1584 i 1753 es poden consultar a l'Arxiu Municipal de Llagostera, es degueren quedar barrejats amb la documentació del propi Ajuntament probablement perquè, molt sovint, el notari exercia també de secretari municipal (cf. Figura 1.23).

Per refer la història de Llagostera, tot i les limitacions que suposa la pèrdua de documentació medieval de la notaria, aquest fons continua essent molt valuós. En el present llibre en trobem un excel·lent exemple en l'article de Xavier Soldevila sobre l'organització social i política de Llagostera de mitjans segle XIV.

A través de les actes dels notaris també hem conegut com els obrers de l'Obra de l'església de Sant Feliu de Llagostera contractaven mestres de casa i artesans,²⁵ ens han permès dibuixar el perímetre de les muralles i ens han facilitat notícies sobre la vida política, econòmica i

AMLLA, fons Ajuntament de Llagostera. Autor: Marta Albà

Figura 1.23. Llibres de cúria de del batlle conservats a l'Arxiu Municipal de Llagostera.

social de la vila al llarg dels segles XVI-XVIII,²⁶ i amb els bans dictats pels batlles a partir de 1756 hem vist com es sentenciaven els boscos comuns.²⁷

L'Arxiu Històric de Girona conserva també una petita part del fons del **Monestir de Sant Feliu de Guíxols (1313-s.XIX)**. El monestir benedictí de Sant Feliu de Guíxols va ser fundat el segle X i es va extingir el 1835 arran del procés de desamortització dels béns eclesiàstics. Al llarg dels segles va anar formant un important patrimoni amb el domini directe de gran quantitat de terres i del qual en depenien els camperols fins ben entrat el segle XIX. Entre les nombroses possessions hi havia bona part del veïnat de Panedes de Llagostera, com podem comprovar en el capbreu datat entre 1313-1588 que es conserva a l'AHG.

Però la major part de la documentació del monestir va tenir un altre destí. Amb la desamortització va passar a la delegació d'Hisenda de Girona, encarregada de la venda dels béns, i posteriorment a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), secció *Monacales*, on hi ha la part més important de la documentació juntament amb la d'altres institucions monàstiques i conventuals, algunes de les quals amb drets a Llagostera, com veurem.

AHG, Govern Civil, Policia rural i urbana, U.I. 262.

Figura 1.24. Plànol que acompanyava la queixa de Josep Noguera per la línia on construir cases en el paratge anomenat "sota la Doma", a l'actual carrer Migdia, just allà on hi ha un tram sensiblement més estret que la resta del carrer.

B. Fons contemporanis

Per estudiar els segles XIX i XX l'Arxiu Històric de Girona conserva uns fons, de consulta obligada, ens referim al fons del **Govern Civil de Girona (1772-2002)** i al de la **Diputació de Girona (1812-1984)**. El 1833 durant el Trienni Liberal, arrenca definitivament el nou marc jurídic de l'estat liberal. En el model centralista i homogeneïtzador del nou estat el Governador Civil en dirigeix l'administració a la província, presideix la Diputació i sobretot tutela i controla les administracions locals. També presideix les juntes i comissions d'àmbit provincial de beneficència, d'instrucció pública i de conservació de monuments. És una figura clau en el nou esquema de l'administració que, llevat curts períodes com durant la II República, és la primera autoritat de la demarcació. A partir de 1939 és també el cap provincial del Movimiento.

Entre els documents del Govern Civil i de la Diputació trobarem, doncs, nombrosos testimonis que donen fe d'aquesta tutela exercida sobre l'Ajuntament de Llagostera. La relació continuada entre les dues institucions deixa rastre documental en els respectius arxius, a vegades però, únicament s'han conservat en una de les dues institucions, aquest és el cas dels expedients relacionats amb l'eixample Romeu el 1859 que únicament localitzem a l'AHG (cf. Figura 1.25).

Juntament amb la documentació relativa a l'eixample Romeu, dins el que s'anomena **Policia rural i urbana**, trobem nombroses sol·licituds, recursos i reclamacions dels llagosterencs en desacord amb l'Ajuntament en temes d'expropiacions, alineacions, obertura de carrers, canvi de noms de carrers, etc. (1845-1920) (cf. Figura 1.24). També ha deixat rastre documental la relació amb l'oficina de l'arquitecte provincial, que és l'encarregat de redactar els projectes urbanístics o d'obres que el consistori vol executar.

El Governador Civil és també l'autoritat en matèria d'ordre públic i cossos de seguretat, de policia dels jocs i espectacles, en els processos electorals, i és qui autoritza i en definitiva exerceix el control sobre les associacions i entitats de la seva demarcació. Entre la documentació referida a les **eleccions** ens crida l'atenció la petició dels veïns de Llagostera per tal que s'anul·lin les eleccions municipals de 1891 i 1909, tal vegada trobarem aquí la res-

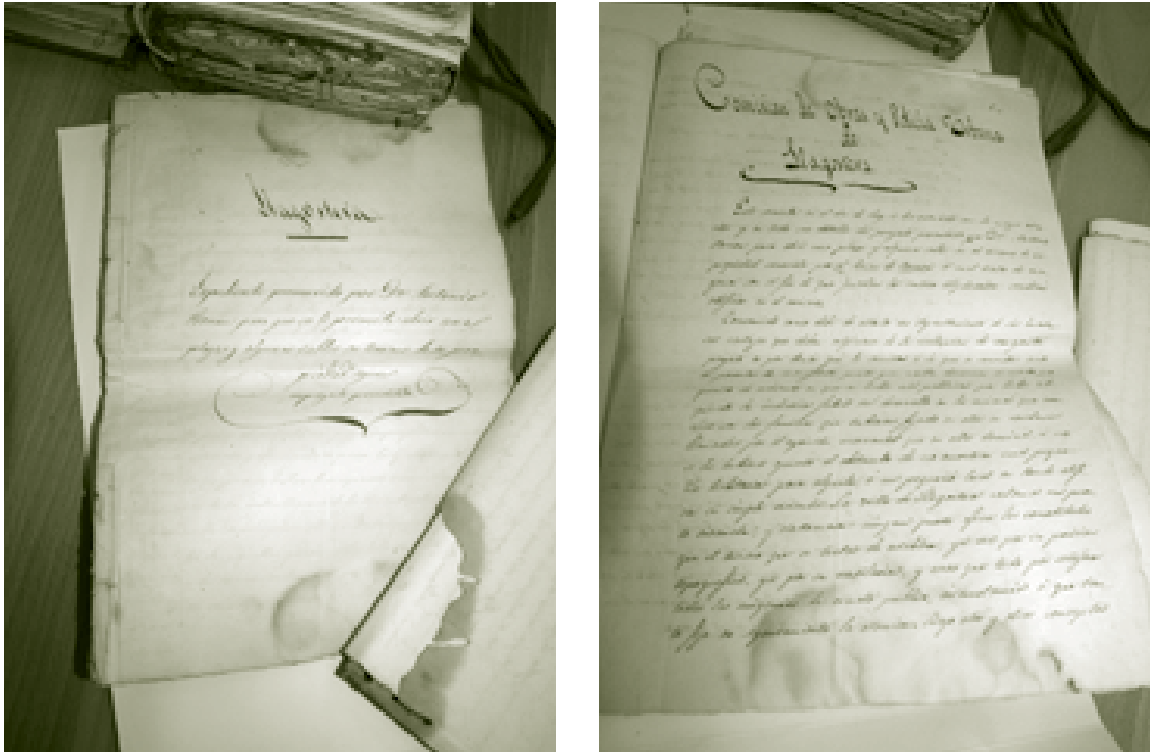

Figura 1.25. Expedient de l'exemple Romeu, promogut per Antoni Romeu Raig per obrir una plaça i alguns carrers en els terrenys de la seva propietat, 1859

AHG, Govern Civil i urbana, U.I. 262.

posta a la notícia de *La Vanguardia* que esmentàvem a l'inici d'aquest text. En relació a les **associacions** podem consultar els llibres registre d'autoritzacions d'associacions (1888-1965) i els expedients d'autorització d'associacions (1854-1986).

Del fons de la **Diputació de Girona** cal destacar la **Secció de beneficència (1822-1931)** amb referències freqüents a l'Hospital de pobres de Llagostera i al conflicte per la titularitat de la institució que enfronta l'Ajuntament i Francesc Xavier Fonolleras entre 1850 i 1858²⁹. Les competències en beneficència pública de la Diputació es deriven de la Llei de beneficència de 1849, que declara públics els establiments que, provenint de l'Antic Règim, rebien ingressos públics, entre els quals hi ha l'Hospital de Santa Caterina (1009-1993) i l'Hospici de Girona (1228-1994) que alhora inclou l'Almoina del pa, Almoina dels vestits dels pobres, la casa de Misericòrdia i altres obres pies. Aquestes institucions benèfiques medievals havien anat adquirint per donacions o cessions testamentàries importants drets sobre terres i persones arreu de les comarques gironines, també a Llagostera.

Entre la documentació relacionada amb **Camins, carreteres i ferrocarrils (1847-1979)**, destaquen les referències al mal estat del camí entre Llagostera i Cassà de la Selva (1868-1874). Recordeu la notícia de *La Vanguardia* del dia 18 de febrer de 1881?

Altres vies de comunicació amb problemes són el camí entre Llagostera i Solius (1872), el camí de Llagostera a Tossa (1875) i el llit del torrent de la Banyolaca a l'altura de cal Gravat (1902), i molt més recentment el camí de Llagostera a Calonge per Romanyà a causa de la Guerra Civil (1944-1946). Es conserva també el projecte de camí veïnal de Llagostera a Caldes de Malavella (1881), l'expropiació de terrenys per a la construcció del ferrocarril (1889) o la construcció de la carretera de Llagostera a Caldes de Malavella (1892).

La Diputació també té competències en educació, cultura i esports, precisament un dels darrers treballs publicats ha utilitzat aquest fons per documentar l'Escola de Belles Arts creada el 1892 en conveni amb l'Ajuntament.³⁰

Per acabar aquest repàs a alguns del fons de l'AHG, cal esmentar el del **Centre Penitenciari de Girona**. Conté els expedients personals dels reclusos on hi consten les causes de l'empresonament i les incidències fins a la sortida del centre. Aquesta documentació té un interès especial per a la investigació dels períodes recents, mercats per la repressió, per exemple el 1939 i següents.

Aquesta és una petita, però significativa, mostra del que pot ser l'AHG per a la recerca. Per a una relació dels nombrosos fons que gestiona i preserva consulteu el web <http://cultura.gencat.net/arxius>.

3.2 ARXIUS ECLESIASTICS

Els arxius eclesiàstic catalans guarden un valuós patrimoni documental format al llarg dels segles, fruit de la presència de l'església en el territori, no només en el vessant espiritual, és a dir el relacionat amb la cura de les ànimes i tot el que se'n deriva, sinó també, i molt especialment, en el terreny material amb drets senyorials sobre terres i homes fins les desamortitzacions de 1835. Per a la història de Llagostera aquesta documentació és especialment interessant per la manca de documentació medieval en altres arxius.

A. L'Arxiu Diocesà de Girona i l'Arxiu de la Catedral de Girona

L'Arxiu Capitular o Arxiu de la Catedral de Girona (ACG) és el més antic dels arxius gironins, es va organitzar poc després de la conquesta franca de la ciutat i acredita el patrimoni que posseïa el Capítol, com l'administrava i tot el relacionat amb el culte a la catedral. El document més antic que es conserva és el de 818 i fa referència a la vila de Bàscara. Llagostera hi apareix el 881, és un dels límits de l'extens territori de la vall d'Aro que el rei Carlemany concedeix al bisbe Teuter de Girona. També lligat al patrimoni del capítol hi trobem la delimitació de l'alou de Solius el 1057 per part dels comtes Ramon Berenguer i Almodis, on es reconeixen les fites del tram comú entre Llagostera i Solius, entre elles la pedra d'Espoya.

Més referències a Llagostera les trobarem a l'Arxiu Diocesà de Girona (ADG), que comprèn la documentació relativa a l'administració de la diòcesi. L'arxiu també custodia fons incorporats com el de la Pia Almoina de la Seu (s.X-XVII),³¹ el fons patrimonial casa Carles (s.XIV-XX), el del Seminari (s.XIV-XX) i el de la col·legiata de Sant Feliu de Girona (s.XIV-XIX), un dels senyors eclesiàstics del terme de Llagostera. Els documents més antics de l'arxiu fan refe-

rència a l'administració del patrimoni del bisbe "el patrimoni de la Mitra"(891-1835), que consistia en drets dominicals i senyorials situats en diverses poblacions de la diòcesi, i en lluïsmes i foriscapis sobre els delmes que laics i eclesiàstics percebien a les parròquies. La preocupació per salvaguardar la documentació acreditativa d'aquests drets fa que els bisbes ordenin la redacció de grans cartorals: Cartoral de Carlemany (891-1382), Cartoral de Rúbriques Vermelles (1318-1324) i el Llibre Verd dels Feus que, juntament amb els altres dos que es conserven a l'Arxiu de la Catedral, el Llibre Gran de la Sagristia major i el Llibre Verd, faciliten als investigadors un vast conjunt documental. La voluntat de facilitar l'accés a aquestes fonts ha fet que ja el 1993 es transcrivés i s'edités el Cartoral de Carlemany, tasca que ha continuat en col·laboració amb la Fundació Noguera³².

A partir del segle XIV s'inicien les importants sèries de registres, el "notularum", actes davant notari i les "lletres" enviades pel bisbe. En aquests registres hi trobarem tot tipus de llicències i autoritzacions, referències sobre l'erecció de confraries, permisos de sepultura als temples o concessions d'indulgència. La documentació relativa a l'ordenació de sacerdots i l'assignació de beneficis eclesiàstics per al seu sosteniment és també un dels gruixos documentals de l'Arxiu.

L'Arxiu Diocesà ofereix la consulta de la majoria dels seus repertoris per web (<http://www.arxiuadg.org/arxiu>). De les moltes referències que localitzem si fem una ràpida consulta pel nom Llagostera, en mostrem un petit resum que il·lustra les possibilitats d'aquest Arxiu:

- Concessió d'altars i oratoris privats com les que obtenen a partir de finals del segle XVIII la majoria dels grans propietaris rurals de Llagostera: Fonolleras, Vidal, Prats, Boada, Codolar, Domènech, etc.
- Llicències per venerar relíquies com la que obté el 1845 Pere Boadas de la Veracreu i la taula del darrer sopar.
- Llicències per construir i ampliar capelles, altars, cementiris.. com les capelles de l'església parroquial de Sant Feliu de Sant Miquel (1446), Sant Jaume (a la part del migdia, 1503) Sant Llätzer (1552) i l'altar de Sant Roc (1665).
- La llicència per construir la nova església de Sant Feliu de Llagostera el 1632.
- Llicència per ser enterrat dins l'església, com la que es dona el 1418 al domer Bonanat Llorenç per haver enriquit l'església parroquial amb un retaule, una custòdia de plata, 12 aniversaris i haver fundat l'hospital amb 3 llits.

De l'ADG cal destacar també les visites anuals que el bisbe fa a cada parròquia de la diòcesi i en la qual inspecciona l'estat material i religiós del clergat, del poble, les dependències de l'església i els objectes de culte, els llibres sacramentals, les confraries i associacions pies, els convents i cases de religiosos, s'interessava per l'estat social i moral de la població i per les possibilitats econòmiques de la parròquia. Els historiadors n'han tret informació sobre la vida quotidiana, la història de l'art, i en general sobre aspectes de la realitat social i religiosa de les comunitats veïnals.

Des de principis del segle XIV se n'aixeca acta, que forma una de les sèries més interessants de l'ADG, les **Visites pastorals**. De Llagostera podem consultar 64 actes entre els anys 1323 i 1896

Finalment cal esmentar que l'Arxiu Diocesà de Girona conserva la còpia més antiga, de 1296, del Privilegi de Jaume I de 1241. Forma part de la documentació de l'antiga **Almoïna del Pa**, institució benèfica fundada el 1228 que depenia del Capítol de la catedral de Girona.

B. L'Arxiu Parroquial de Llagostera

El primer que ens cal esmentar quan parlem d'un arxiu parroquial són els registres parroquials o llibres sacramentals, és a dir els llibres registre de baptismes, confirmacions, matrimonis i òbits. Els primers registres parroquials a la diòcesi de Girona es produeixen a partir de 1502 quan els bisbe Berenguer de Pau obliga sota pena de 20 sous a registrar els baptismes de cada parròquia. El Concili provincial de Tarragona de 1555 n'urgeix la necessitat i proposa registrar baptismes i defuncions, però la practica no es generalitza fins el decret del Concili de Trento el 1563. A la parròquia de Llagostera els llibres de baptismes s'inicien el 1546, els de matrimonis el 1625 i els de defuncions el 1601. A diferència d'alguns pobles de la diòcesi que tenen els primers llibres en llatí, els de Llagostera són en català i fins ben entrat el segle XIX no es passa el castellà.

L'any 2007 els llibres sacramentals de la parròquia de Sant Feliu de Llagostera es van traslladar a l'Arxiu Diocesà de Girona per tal de garantir-ne la conservació i facilitar la consulta. En un termini breu l'ADG té el projecte d'obrir-ne la consulta a través del seu web.

La importància d'aquesta font és òbvia, fins l'any 1857 no es fa el primer cens general espanyol i no és fins el 1870 que comença a regir el Registre Civil. Les parròquies són l'única institució que des del segle XVI té dades continuades i homogènies sobre població. Per això no ens ha d'estranyar que durant bona part del segle XIX sigui el mossèn qui cada any facilita el llistat dels *quintos* per poder fer els allistaments per al servei militar obligatori. Però el seu interès no és només demogràfic, sovint els eclesiàstics, a més de registrar el moviments dels feligresos, anoten comentaris sobre les inclemències del temps, les males collites, els terratrèmols, les guerres i penúries o altres fets que sobresorten de la vida quotidiana de la parròquia. En aquest mateix llibre veurem com possibilita l'estudi de l'impacte de la guerra del francès a les nostres comarques³³ o com hi detectem la presència dels primers tapers.³⁴ Als arxius parroquials, a part dels llibres sacramentals, hi ha també documentació relacionada amb l'administració de la parròquia. Malauradament la parròquia de Sant Feliu de Llagostera n'ha conservat pocs testimonis, sembla que la major part es va perdre durant la Guerra Civil,³⁵ moment en què també es degué destruir l'arxiu de l'Obra de l'Església que, per un inventari de 1852,³⁶ sabem que contenia, entre altres, un llibre de comptes de dèbit i crèdit de 1660 i 8 lligalls de pergamins.

4. ELS ARXIUS DELS SENYORS

No podem acabar aquest recorregut pels fons documentals referits als llagosterencs sense esmentar, ni que sigui breument, els arxius on es conserven els documents dels senyors de

Llagostera, els Comtes de Barcelona fins a 1324 i els Moncada i els seus successors a partir de 1324 i fins mitjans segle XIX.

4.1 ARXIU DUCAL DE MEDINACELI

L'arxiu dels que varen ser senyors i més tard barons de Llagostera avui és a la ciutat castellana de Toledo. Forma part del l'arxiu de la casa ducal de Medinaceli, secció Marquesos d'Aitona. La Casa d'Aitona va passar a formar part dels Medinaceli el 1727, quan mor Guillem Ramon de Montcada i hereta la seva filla, Maria Teresa, casada amb Luís Antonio Fernández de Córdoba y Spinola de la Cerda, Duc de Medinaceli, entre altres títols. A la Casa d'Aitona revertia la Baronia de Llagostera procedent dels Cruïlles, després de nombrosos plets per la successió entre les cases nobiliàries que hi pretenien drets.

Actualment els documents originals es troben oficialment en la Sección Nobleza del Archivo Histórico Nacional amb seu a l'Hospital de Tavera a Toledo. No obstant això, per a qualsevol consulta és necessari dirigir-se primer a l'ADM amb seu a la Casa Pilatos a Sevilla. Els fons catalans de l'arxiu estan microfilmats i es poden consultar al Monestir de Poblet segons el conveni signat el 1989 entre el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i la Fundació Casa Medinaceli, una altra còpia, en aquest cas de la secció Cabrera Bas (documents generats bàsicament per tres senyories feudals, lligades entre si històricament: els Vescomtats de Cabrera i de Bas i el Comtat d'Osona) està disponible per la consulta a l'Arxiu Municipal d'Hostalrich, on es poden localitzar referències a la baronia de Llagostera.

El gruix de la documentació de la baronia forma part del fons Aitona- Moncada, del qual s'en conserven 207 lligalls datats entre 1073-1891, tot i que bona part del fons es va perdre a causa de la Guerra Civil. Es tracta d'un arxiu patrimonial format per la documentació generada en la gestió de l'extens patrimoni de la casa, entre el qual hi ha la baronia de Llagostera. Al web de la Fundació Medinaceli (<http://www.fundacionmedinaceli.org>) es pot consultar la petita part del fons que està informatitzat i bolcat al web.

L'Arxiu Comarcal de la Selva, dins el fons Capdevila, conserva un llevador que ens dóna una idea de la resta de documentació de caràcter patrimonial que pot contenir el fons Aitona-Montcada. Aquest llevador de les rendes que el Marquès d'Aitona té a la vila de Llagostera, datat entre 1736-1737, descriu amb 226 registres i 332 pàgines els drets que percebia a mitjans del segle XVIII. Pot ser una font excel·lent per constatar l'expansió de les terres de conreus i l'augment de les uniat de població que es produeix el segle XVIII i primera meitat del segle XIX. Veiem-ne un parell de casos:

“peça de terra cultiva però la major part bruguerosa i en ella situada una caseta o barraca en la qual fan se habitació ... y fou de pertinences del mas Oller de la Bruguera en lo lloch anomenat La Pedrera”

“peça de terra que fou del mas Oller de la Bruguera en la qual [Miquel Masó] ha construït una casa en al qual fa sa habitació..”

4.2. ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ

Difícilment trobaríem ningú que no hagi sentit esmentar l'Arxiu de la Corona d'Aragó, fins i tot entre la població menys habituada a parlar d'arxius. És un dels centres més antics d'Europa, amb una gran diversitat de fons i que ha patit, com cap altre, les vicissituds polítiques del país i sobretot la pèrdua de poder polític de Catalunya a partir de 1714, la qual cosa n'ha desdibuixat el perfil, n'ha confós la finalitat i n'ha dificultat enormement la gestió. Només cal recordar que un dels articles de l'Estatut que ha estat recorregut al Tribunal Constitucional fa referència precisament a l'Arxiu de la Corona d'Aragó³⁶.

En origen és l'Arxiu Reial de Barcelona organitzat per Jaume II (1291-1327) quan ordena reunir al Palau Reial els documents que fins aquell moment eren dispersos en diferents dipòsits. Les referències sorgides dels registres de la Cancelleria Reial (IX-1727), dels Pergamins (889-1701) i del Reial Patrimoni (s. XII-XX) ha estat el que ha bastit en bona part la cronologia medieval coneguda sobre Llagostera des de fa força temps i que diferents articles d'aquest llibre recullen. Mentre Llagostera és una senyoria reial, l'arxiu dels comtes, després reis, és la principal font per conèixer-ne l'administració, però a partir de 1324 quan el domini reial s'afebleix a favor dels Montcada, les referències que hi podem localitzar també minven, precisament en un moment, mitjans segle XIV, en què a nivell europeu, i també a casa nostra, comença a fer-se més abundosa la documentació i s'inicien les grans sèries de registres. A més de l'Arxiu Reial de Barcelona, l'ACA custodia, entre molts altres, el fons del Consell d'Aragó (1494-1707), el de la Generalitat de Catalunya (1359-1714), el fons de la Governació General de Catalunya, el fons de la Reial Audiència de Catalunya (XIV-1900) i els fons dels ordes religiosos procedents de les desamortitzacions, entre ells el monestir de Sant Feliu de Guíxols, com ja hem esmentat, però també el de Santa Maria de Vilabertran, Santa Maria de Ridaura, el Sant Sepulcre, els Agustins, el de Santa Maria d'Amer o el del Sant Salvador de Breda, tots amb drets sobre terres i homes de Llagostera.

El portal d'arxius del Ministerio de Cultura (<http://pares.mcu.es/>) possibilita l'accés a la petita part dels fons de l'Arxiu de la Corona d'Aragó que disposa d'inventaris a la xarxa i d'imatges digitalitzades dels documents.

Fins aquí el recorregut per alguns dels centres arxivístics que hem ressenyat per a una primera aproximació als fons documentals per a la història de Llagostera. Aproximació que no hem volgut acotar, ni cronològicament ni temàticament, i que per tant és forçosament generalista i ofereix un ventall ampli de possibilitats i recursos per a la recerca.

Amb tot, qui s'acosti a la història de Llagostera, a més de les fonts documentals li serà útil una altra eina. Ens referim a la relació de referències bibliogràfiques de les obres i investigacions històriques existents sobre Llagostera que trobareu en aquest mateix llibre. El recull s'ha elaborat³⁸ amb la intenció de ser el més exhaustiu possible per tal de ser útil als investigadors i facilitar-los una guia de l'estat de la recerca.

La bibliografia, llegida amb sentit crític, ens descobrirà allò que al llarg del temps ha desperatat l'interès dels estudiosos, i posarà en evidència que el coneixement històric és un procés

en construcció permanent, on mai es dóna per conclòs cap tema i on els fons documentals que hem descrit sumàriament en aquest text, són les fonts primàries essencials que ens han de permetre avançar.

APÈNDIX 1

RELACIÓ DELS FONS I COL·LECCIONS DE L'ARXIU MUNICIPAL DE LLAGOSTERA

FONS DE LA ADMINISTRACIÓ MUNICIPAL

Ajuntament de Llagostera (des de 1716)

FONS DE L'ADMINISTRACIÓ REIAL I SENYORIAL

Cúria del Batlle (1584/1753)

FONS JUDICIALS

Jutjat de Pau de Llagostera (des de 1836)

FONS D'INSTITUCIONS

Llar d' Infants El Niu (1979-1992)

Cambra Agrària Local (1958-1994)

Patronat Local de l'Homenatge a la Vellesa (1946-1962)

FONS D'ASSOCIACIONS I FUNDACIONS

Casino Llagosterenc (1889-1992)

Agrupació Filatèlica i Numismàtica (1958-1964)

Cooperativa "La Regeneradora" (1872-1969)

Secció Local de la Falange (1939-1968)

Associació de Veïns 23 de febrer (1978-1991)

Centre d'Estudis de Llagostera (1967-1973)

Germandats de Santa Maria del Puig i Santa Anna i Sant Pere (1889-1964)

Centre d'investigacions culturals Lacustària (1983-1990)

Associació Cultural Papu Tisoires (1995-2005)

Agrupació d'electors Independents per Llagostera (1991-1994)

FONS COMERCIALS I D'EMPRESES

Productos del Corcho Aglomerado (1923-2007)

Agujas, SA (1940-1982)

Joan Sabat Fullà (1870-1941)

Francisco Coris – Josep Raset (1881-1932)

FONS PATRIMONIALS

Família Rodas(1669-1959)
Can Romeu (1551-1806)
Can Borrell (1670-1918)
Can Llambí de Panedes (1248-1950)
Can Poch de Santa Seclina
Can Companyó de Santa Seclina
Can Darder de Sant Llorenç (1808-1921)
Família Font-Brujats (1661-1992)

FONS PERSONALS

Fons Artur Roig Raset (1933-1965)
Fons Sebastià Gispert Oliveras (1929-1989)
Fons Esteve Fa Tolsanas (1978-1989)
Fons Agustí Coll Planella (1910-1930)
Fons Concepció i Josefa Artigas Pol (1900-1970)
Fons Ramis - Coris (1900-1983)
Col.lecció Ramon Brugulat Pagès
Col.lecció Lenadre Calm Figueras
Col.lecció Josep Blanch Vall.Ilosera (1952-1989)

HEMEROTECA

Així Som!. Casal Parroquial Llagosterenc (1987-2008)
Així Treballem!. Revista del Col·legi Ntra. Sra. del Carme (1993-2005)
Butlletí d'Informació Municipal. Ajuntament de Llagostera / L'Ajuntament Informa.
Llagostera/ Informació Municipal (1980-2010)
Butlletí de Llagostera. Editat per Associació de Veïns (1980-1989)
Casinotícies. Notícies del Casino Llagosterenc (1998-1999)
Chantecler. Periodich de Juventud Autonomista (1910)
Diario de Barcelona (1972)
Diari del Casino (2004-2005)
El Autonomista. Gerona. Suplemento literario del año 1929 (1929)
El Brollador. Portaveu de els associacions de veïns de Caldes de Malavella, Cassà de la Selva i Llagostera (1979-1982)
El Butlletí de Llagostera. Associació Cultural El Papu Tisores (1995-2010)
El Full/ Full d'informació PSC Llagostera. (1992-2009)
El Punt. Especial Llagostera (1996-2007)
Fem Pinya!. Butlletí de l'Associació de Pares d'Alumnes de l'IES Llagostera (1997-2001)
Fulla Dominical / Full Parroquial. Parròquia de Llagostera (1921- 2006)
Gavarres. La revista de les Gavarres i d'Ardenya (2002-2010)
G.E. Bell-Matí (1976-1986)

Gerona Artística. Industrial, Comercial, Agrícola, Revista Gràfica (1928)
 Joventut. Periòdic redactat pels alumnes de l'Escola Graduada de la vila (1922-1923)
 La Rusca (2008-2010)
 L'Alternativa. Revista sobre política local (2008-2009)
 La Punta de L'iceverd (1997)
 La Sembra. Periòdich jocós-serio de Cultura i Moralitat (1910)
 La Tortuga Xerraire. Diari del CEIP Lacustària (1997-2001)
 La Veu. La Veu dels Independents de Llagostera (1991-1995)
 Lacustaria. Boletín de la Agrupación Filatélica y Numismática Llagosterense (1961-1967)
 Parlem-ne. Convergència informa (1998-2008)
 Programa Festa Major (1914-2008)
 Revista de Gerona. Literatura, ciencias, artes (1876-1895)
 Revista de Girona. Publicación de la Excma. Diputación Provincial (1956-2010)
 Traca. La revista de l'IES de Llagostera (1997-2010)
 1 contra 1. C.B. Llagostera (2000-2002)
 Unión Deportiva Llagostera. Boletín quincenal informativo (1948-1954)
 Usted. Publicación gráfica Gerundense (1956-1983)

NOTES

- 1 PUJADAS, 1831: 1ª part, vol. 2, p. 128.
- 2 MAS, 1948; CALVET, 1984 i 1990. Vegeu també l'article de Mariàngela Vilallonga en aquest mateix llibre.
- 3 Vegeu el treball de Joan Llinàs en aquest mateix llibre.
- 4 Vegeu l'article de Jordi Bohigas en aquests mateix llibre.
- 5 BOADAS, 2006.
- 6 AMLLA, fons Ajuntament de Llagostera, Llibre de resolucions, reg. 9645 (1842.04.24).
- 7 Vegeu l'article de Mariàngela Vilallonga en aquest mateix llibre.
- 8 Documents dels fons Ràdio Girona, Joan Boladera Roca, Jordi Bosch Mollera, Narcís Sans Prat i fons Carles Rahola Llorens: correspondència rebuda de Rafael Mas, Mn. Gelabert, Fermí Nohé i Francesc Falivene i Consol Roqueta.
- 9 ACA, Cancelleria, registre 202, fol. 177 (1304.11.13).
- 10 AMLLA, fons Ajuntament de Llagostera, Llibres de resolucions, reg. 9820.
- 11 TURON, 1998.
- 12 ALVARADO, 2004. Vegeu també el seu article en aquest mateix llibre.
- 13 ALBÀ-GRAU-SOLÀ, 1989; ALBÀ-RAMIONET, 1993.
- 14 Es tracta de la documentació relacionada amb el concurs de dibuix infantil de la Festa Major.
- 15 El 8 de desembre de 1886 l'entitat va signar el contracte de lloguer d'una casa situada a la cantonada entre la plaça de la Indústria i el carrer Fivaller.
- 16 SOLÀ, 1985.
- 17 Existeix un reglament no datat però anterior a 1891, ja que la seu social és encara al carrer Sant Pere, 18, però s'esmenta la construcció d'un edifici i es regulen les funcions de la Junta Constructora.
- 18 SOLÀ, 1981 i 1988.
- 19 SCHMIDT, 2002.
- 20 FERRER, 1998.

- 21 Vegeu els articles d'Elvis Mallorquí i de Xavier Soldevila en aquest mateix treball.
 - 22 ALVARADO, 2004. Vegeu també el seu article en aquests mateix llibre.
 - 23 Volum anual que agrupa totes les actes d'un notari.
 - 24 ALBÀ-ADROHER, 1998. Vegeu també el treball de Jordi Bohigas en aquest mateix llibre.
 - 25 GRAU-PUIG, 1990, 1991, 1992 i 1997.
 - 26 CANTÓ-MASCORT, 1991, 2003 i 2006.
 - 27 CONGOST, 2002.
 - 28 Vegeu el treball de Xavier Soldevila en aquest mateix llibre.
 - 29 ALBÀ, 2000.
 - 30 SEGURANYES, 2009.
 - 31 La documentació en paper de l'Almoina es troba a l'AHG dins el fons de l'Hospici, tal com hem comentat, mentre que els pergamins es conserven a l'ADG.
 - 32 A <http://www.fundacionoguera.com> trobareu les publicacions que la Fundació edita, algunes de les quals es poden consultar en format PDF.
 - 33 BOHIGAS-MORALES, 2008.
 - 34 ALVARADO, 2004.
 - 35 AMLLA, fons Jutjat de Pau.
 - 36 AMLLA, fons Ajuntament de Llagostera, Llibre d'actes de les sessions, reg. 9646 (1852.06.15).
 - 37 Per a un estudi detallat de la història del centre i dels seus fons, cf. PLANAS-PAGAROLAS-PUIG, 2003. Trobareu el text a l'apartat de publicacions de www.arxivers.com.
 - 38 Bona part de les referències es van recollir en el marc d'un projecte iniciat el 1982 que pretenia editar la bibliografia històrica de les comarques gironines, projecte que finalment no es va materialitzar. El grup de treball encarregat del projecte estava dirigit per Ramon Alberch i en formaven part Josep Matas, Isidre Prades, Miquel Casademont i Joan Boadas a qui agraïm les referències facilitades.
-